

9.9 Способи формування у школярів мотивації до вивчення німецької мови

Євроінтеграційні процеси, що відбуваються у сучасній Україні, значно підвищують інтерес до вивчення іноземної мови, оскільки мова є засобом пізнання не лише оточуючого світу, а й спілкування та взаєморозуміння між представниками різних культур і народів.

Іноземні мови посідають важливе місце у сучасній системі освіти України. Багато шкіл пропонують вивчення двох іноземних мов і роблять акцент саме на якості їх викладання. Ефективність та результативність навчання мові залежить від багатьох факторів, однак основним є наявність мотивації. Саме мотивацію називають “пусковим механізмом” [582] мовленнєвої діяльності, усвідомленого засвоєння знань, емоційної та інтелектуальної активності учнів.

Основою мотивації є інтерес до вивчення предмету, що значно підвищує активність учнів у процесі навчання. Відсутність інтересу веде до зниження якості й швидкого забування, а в кінцевому результаті - до повної втрати здобутих знань, умінь та навичок.

Мотивація є однією з фундаментальних проблем як вітчизняної так і зарубіжної психолого-педагогічної науки. Її складність та багатоаспектність зумовлює множинність й різноплановість у розумінні сутності, структури, а також методів дослідження (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, В. Асєєв, Жд. Аткинсон, Л. Божович, О. Леонть'єв, А. Маслоу, Ж. Нюттен, З. Фрейд, В. Чудновський, П. Якобсон).

Природу мотивів розкрито у працях В. Асєєва, Є. Ільїна, М. Матюхіної, Г. Щукіної та ін. Проблема мотивації вивчення іноземних мов відображена у роботах Е. Ветроградської, І. Зимньої, С. Дорохової, Ю. Нефедової, С. Хавроніної та ін. Шляхи підвищення мотивації до вивчення німецької мови досліджували Н. Дроздова, Т. Лубенцова, Н. Смирнова, Т. Токарева.

Метою пропонованого дослідження є розгляд основних форм і методів підвищення мотивації школярів до вивчення німецької мови.

Уперше визначення мотивації з'явилося у статті А. Шопенгауера “Чотири принципи достатньої причини” і у подальшому цей термін увійшов у використання в психолого-педагогічній літературі.

Сьогодні існує значна кількість різних підходів і концепцій у вивченні та визначенні мотивації. Дослідники визначають її як загальну суму мотивів; як один конкретний мотив, як сферу, “...що включає потреби, мотиви, цілі, інтереси у їх складній взаємодії”, “складний багаторівневий регулятор” діяльності людини, його поведінки [582].

Мотивація означає систему факторів, що визначають поведінку людини. Вона спонукає до цілеспрямованої активності, що, у свою чергу, впливає на вибір засобів та прийомів, їх упорядкування для досягнення цілей.

У цілому, мотивацію можна визначити як сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, що спонукають людину до діяльності, визначають її види й форми; надають цій діяльності спрямованість, орієнтовану на досягнення певних цілей.

Мотивація також розглядається як основна рушійна сила у вивченні іноземних мов. Мотиви належать до суб'єктивного світу людини, визначаються її внутрішніми спонуканнями. Людина зможе вивчити іноземну мову, якщо сама відчує потребу в цьому, тобто буде мотивована.

Г. Рогова стверджує, що мотивацію слід розглядати як найважливіший чинник процесу оволодіння іноземною мовою, що забезпечує його результативність. Важливо пам'ятати, що мотивація це частина суб'єктивного світу учня, вона визначається його власними прагненнями та усвідомленими потребами. Тому так складно викликати мотивацію ззовні. Учитель може лише опосередковано впливати на неї, створюючи відповідні умови, на базі яких в учнів виникає особистісна зацікавленість у роботі [585].

Таким чином, психологи виділяють два види мотивації до вивчення іноземної мови: зовнішню й внутрішню. Складовими внутрішньої мотивації О. Леонть'єв називає базові потреби індивіда у пізнанні, саморозвитку, задоволенні від процесу пізнання і досягнення результату; ентузіазм та

захоплення навчальним процесом [583]. Якщо мотиви, що спонукають до діяльності, не пов'язані безпосередньо з нею, то їх називають зовнішніми.

Зовнішні мотиви поділяються на суспільні (широко соціальні) й особистісні: мотиви оцінки, успіху (коли учні виконують роботу лише заради оцінки, заохочення), самоствердження, або задля уникнення тиску з боку вчителів, батьків. Бажано, щоб були присутні і розвивалися обидва види мотивації. Але основною рушійною силою процесу пізнання називають внутрішню мотивацію. Саме вона є необхідною умовою успішної діяльності у будь якій сфері.

Виділяють чотири характерних прояви внутрішньої мотивації: прагнення до новизни; прагнення до ефективного освоєння світу; прагнення до самодетермінації; самореалізація, самоактуалізація.

Одним із різновидів внутрішньої мотивації є комунікативна мотивація, тобто комунікативні потреби: говорити іноземною мовою з носіями мови, читати художню та спеціальну літературу, писати, наприклад, листи іноземним друзям.

А. Маркова виділяє шість рівнів розвитку мотивації або ставлення до вивчення іноземної мови:

- негативне ставлення – переважають мотиви уникнення неприємностей, відсутність інтересу до процесу й змісту учіння, пояснення невдач зовнішніми факторами. Навчальна діяльність не сформована, неадекватний контроль і самооцінка, відсутність переносу знань у нові умови;

- нейтральне (пасивне) ставлення – нестійкі мотиви до зовнішніх результатів навчання. Відсутність самостійних цілей, виконання окремих навчальних дій за інструкцією і зразком, пасивність у нових умовах та ситуаціях;

- позитивне (аморфне, ситуативне) ставлення – широкий пізнавальний мотив як інтерес до результату навчання і оцінки вчителя. Широкі соціальні мотиви відповідальності, нестійкість мотивів. Сприйнятливість до засвоєння нових знань, розуміння й виконання поставленої навчальної задачі, виконання навчальних дій за інструкцією, за зразком. Підсумковий самоконтроль і самооцінка;

- позитивне (пізнавальне, усвідомлене) ставлення – нові мотиви через самостійно визначені цілі. Навчально-пізнавальні мотиви як інтерес до різних

способів здобуття знань, усвідомлене співвіднесення мотивів і цілей своїх дій.

Використання знань у знайомих умовах;

- позитивне (активне, ініціативне, творче) ставлення – мотиви удосконалення способів навчально-пізнавальної діяльності (самоосвіта).
Усвідомлене співставлення своїх мотивів і цілей. Знання про методи пізнання, застосування знань у нових умовах, використання навчальної діяльності у необов'язкових ситуаціях, продуктивний рівень засвоєння знань. Прогностичні уміння, самоконтроль і самооцінка; перехід до самоосвіти, перенос способів діяльності у нові умови, вияв ініціативи;

- позитивне (особистісне, відповідальне, дієве) ставлення – мотиви удосконалення способів взаємодії з іншими у процесі навчально-пізнавальної діяльності, співставлення мотивів, подолання конфлікту мотивів на основі стійкої внутрішньої позиції, мотиви відповідальності на основі усвідомлення причетності до результатів спільної навчальної діяльності. Бажання використати знання на практиці, сприйняття навчання як соціально значущої діяльності, розуміння себе як суб'єкта цієї діяльності, який активно й самостійно ставить цілі. Готовність до взаємодії з іншими; швидкий темп просування у навчанні [584].

Таким чином, кожен учитель має прагнути досягти позитивного, особистісного, відповідального, дієвого ставлення до вивчення іноземної мови.

Дослідники проблеми мотивації навчання іноземної мови О. Фомберг, Л. Печеникова, І. Луговська визначають такі мотиви вивчення іноземної мови:

1. Спілкування як соціально-культурна потреба людини;
2. Довгострокові плани, пов'язані зі створенням сім'ї або бізнесу;
3. Професійна й освітня орієнтація;
4. Любов до мови й бажання інтелектуального розвитку;
5. Атмосфера приємного спілкування на заняттях та любов до вчителя;
6. Доступ до засобів масової інформації;
7. Знання мови як основного засобу міжкультурного спілкування;
8. Труднощі, що викликають напруження пізнавальних сил та здібностей;

9. Отримання позитивної оцінки як зовнішній, але необхідний фактор для оцінювання знань та умінь студентів [589].

Дієвим способом підвищення мотивації вважають змістовну цінність мовленнєвого матеріалу, його адекватність життєвим інтересам учнів. Виходячи з цього, відбір та систематизацію змісту навчального матеріалу з німецької мови необхідно здійснювати відповідно до наступних принципів:

- комунікативної спрямованості: оволодіння мовним матеріалом спрямоване на розширення мовленнєвих задач, на задоволення комунікативних потреб учнів;
- особистісної спрямованості: учнів цікавить та інформація, що є актуальною для їх віку, інтересів, захоплень;
- міждисциплінарності, що дозволяє максимально використовувати освітні й виховні можливості інших дисциплін у навчанні німецької мови, формуванні й розвитку дітей ;
- автентичності та відкритості. Цей принцип передбачає використання у процесі навчання інформації з оригінальних джерел, у тому числі ресурсів мережі Інтернет, засобів масової інформації та телекомунікації.

Таким чином, навчальний матеріал, що є інформативним й особистісно-орієнтованим, дозволяє учням розширити знання, сформувати уміння й навички міжособистісної іншомовної комунікації, сприяє розвитку мотивації до вивчення іноземної мови.

Наступним етапом є організація навчальної діяльності. Оскільки зміст навчального матеріалу засвоюється у процесі навчання, то важливим є питання вибору ефективних форм, методів та засобів навчання німецької мови.

Розглянемо, на наш погляд, найбільш ефективні з них, що сприяють створенню та збереженню мотивації до вивчення німецької мови.

Інформаційно-комунікаційні технології. Використання комп'ютерів у навчальній діяльності є одним із дієвих способів підвищення мотивації та індивідуалізації навчання; оптимізації умов розумової діяльності. На заняттях з

німецької мови за допомогою комп'ютера можна вирішувати цілу низку дидактичних задач:

- формувати уміння й навички читання;
- удосконалювати уміння письмового мовлення;
- розширяти словниковий запас;
- розвивати навички аудіювання.

Інформаційно-комунікаційні технології дозволяють проводити інтегровані уроки з використанням музики, анімації; забезпечують високий ступінь диференціації навчання; сприяють удосконаленню контролю знань за допомогою електронних тестів; дають змогу раціонально організувати навчальний процес із застосуванням електронних посібників. Така форма роботи завжди є цікавою для учнів. Вони можуть працювати з матеріалом за різними видами мовленнєвої діяльності; здійснювати віртуальні екскурсії Німеччиною, переглядати інтерактивні презентації та відеосюжети.

Крім того, сьогодні існує велика кількість навчальних блогів, що будуть цікаві учням та надають можливість практикувати живу розмовну мову.

За допомогою комп'ютера можна проводити і контроль знань учнів у вигляді тестування.

Використання пісень як засобу навчання. Ще одним джерелом автентичної мови є пісні. Використання пісень на уроках завжди викликає чималий інтерес та приплив ентузіазму; стимулює до вивчення культури країни. Популярні пісні довго не забуваються і дають можливість вивчення цікавих мовленнєвих конструкцій, сленгових слів; сприяють кращому запам'ятовуванню граматичних конструкцій, підвищують настрій та мотивацію до вивчення мови.

Учням старшої школи можна запропонувати й таку форму роботи як художній переклад пісень та віршів. Це може бути конкурс кращого перекладу з виразним декламуванням як німецькою так і рідною мовами.

Дидактичні ігри. Великий інтерес викликає використання на уроках німецької мови різних видів дидактичних ігор.

Навчальні ігри – це особливим чином організоване завдання, що потребує емоційних та розумових сил. Гра на уроках сприяє реалізації важливих методичних завдань:

1. Створює психологічну готовності учнів до спілкування іноземною мовою.
2. Робить процес навчання захопливим, а настрій учнів – бадьорим і робочим.
3. Розвиває здібності аналізувати, порівнювати та узагальнювати.
4. Робить емоційно привабливим повторення мовленнєвих моделей та стандартних діалогів.

У грі всі учні знаходяться в однакових умовах, як ті, хто має достатній рівень знань, так і ті, хто має проблеми у навчанні. Більше того, такі учні можуть стати переможцями, виявивши кмітливість та винахідливість. Почуття рівності, атмосфера радості та захоплення, відчуття посильності завдань – усе це сприяє подоланню скутості, сорому, що заважають вільно використовувати у мовленні слова, вирази іноземною мовою. Таким чином, підвищується самооцінка учнів і вони відчують себе рівними серед однокласників, що позитивно впливає на результати навчання.

Серед популярних дидактичних ігор для вивчення німецької мови можна назвати і «Domino», «Ein Magisches Quadrat», «Findet das Paar», різноманітні кросворди, вікторини, які сприяють розвитку лексичних, граматичних, фонетичних навичок.

Отже, дидактична гра це ефективний спосіб мотивації та підвищення якості й продуктивності навчання німецької мови.

Відеоматеріали. Серед інших дієвих способів підвищення мотивації та формування мовленнєвої компетенції методисти називають аутентичні відеоматеріали. Сучасні учні відрізняються тим, що телевізор, комп'ютер, інтернет викликають у них значний інтерес і є частиною їхнього життя. Тому використання відеоматеріалів на уроках буде для них більш цікавим, ніж читання текстів з підручників та виконання типових лексико-граматичних вправ.

Відеоматеріали є дієвим засобом розвитку різних психологічних процесів, зокрема, уваги та пам'яті. Науково доведено, що ступінь продуктивності

навчання залежить від того, наскільки сильно задіяні та напружені органи чуття під час сприйняття інформації. Матеріал краще засвоюється, коли він представлений різноманітними формами. Для опанування іноземної мови недостатньо лише простих ілюстрацій та наочних образів, а потрібні й різноманітні асоціації. Художні та анімаційні фільми можуть успішно вирішити цю задачу, оскільки надають можливість вивчити мову певної країни детально, спираючись на збережені в пам'яті образи героїв, їх діалоги, фрази, яскраві цитати, крилаті вирази тощо. Крім того, вивчення мови відбувається паралельно з вивченням культури, історії, традицій країни. Такий спосіб є достатньо результативним, оскільки наочність це один із провідних методів та принципів навчання, що сприяє підвищенню інтересу та уваги до опанування мовою, підвищує мотивацію студентів [586].

Наступною причиною є автентичність мовного матеріалу – він не спрощений, дійові особи говорять з акцентом, типовим для тієї чи іншої місцевості, мовний матеріал сучасний, використовуються загальноприйняті вирази та ідіоми. Візуальна інформація (мова тіла, жестів), представлена у відеофільмах, допомагає краще зрозуміти мову завдяки тому, що учні можуть бачити більше, ніж коли вони просто сприймають мову на слух. Таким чином реалізується принцип занурення у соціокультурне мовленнєве середовище країни, мова якої вивчається; створюється ілюзія залучення учнів до природного мовного середовища, моделюється комунікативна ситуація [581].

Важливим критерієм при виборі фільму є лінгвістичні особливості мови героїв. Саме лексична насиченість діалогів мовними кліше, ідіомами та побутовими типовими фразами надає змогу учням краще зрозуміти лінгвокультурні та соціолінгвістичні особливості країни, мову якої вони вивчають. На цьому етапі важливим є грамотний добір вправ, що сприятиме запам'ятовуванню та відтворенню лексичних одиниць, наприклад: *füllt die Lücken aus, findet Synonyme / Antonyme, ergänzt den Dialog, wählt das passende Wort aus dem Kasten*. Таким чином, учні будуть більш уважними до діалогів або

монологів героїв, що дозволить швидше оволодіти новою лексикою, запам'ятати автентичні ідіоми та висловлювання.

Цікаві відеоматеріали залежно від рівня мовної підготовки можна знайти на сайті Гете інституту (*Märchenhaft – zwölf Ideen für den Unterricht; Deutsch lernen auf TikTok und Instagram; Unsere Strasse*) та Deutsche Welle (*Harry – gefangen in der Zeit, Radio D; Deutsch Mobil, Deutschland Labor, Deutsch lernen mit Jojo*).

Таким чином, використання відеоматеріалів на уроках німецької мови дозволяє урізноманітнити зміст уроків, зробити процес навчання захопливим та емоційно-привабливим, розширює світогляд та комунікативну культуру учнів, розвиває мовленнєву здогадку, формує лінгвокраїнозначу компетенцію, підвищує інтерес до вивчення німецької мови. Використання відеоматеріалів сприяє розвитку самомотивації, коли цікавий сам матеріал; та мотивації, коли учню доводять, що він може зрозуміти німецьку мову, незалежно від рівня володіння нею. Це приносить задоволення й спонукає до подальшого самовдосконалення.

Отже, можна констатувати, що формування мотивації учнів до вивчення німецької мови це складна, багатоаспектна проблема, що привертає увагу багатьох дослідників. Нами визначено, що підвищення рівня мотивації може відбуватися через:

- доброзичливе ставлення з боку вчителя;
- використання різноманітних дидактичних ігор;
- використання відеоматеріалів, пісень, віршів тощо;
- залучення можливостей інформаційно-комунікаційних технологій.

Однак, розв'язання даної проблеми не обмежується лише використанням запропонованих методів і прийомів.

Подальшого дослідження потребують питання популяризації вивчення німецької мови; використання творчих завдань; організація позакласної та самостійної роботи учнів.